ISNN 3030-3907

2026
MAY
ISSUE - 5
VOLUME - 1

DEVELOPMENT OF SCIENCE

ILMIY JURNAL

Development of science

Ilmiy jurnal

MAY 2026
Issue - 5, VOLUME - 1

ISSN 3030 -3907

Ilmiy jurnal OAK rayosatining 2024 yil 27 sentabrdagi 361-son qaroriga asosan 02.00.00 kimyo fanlari hamda 2025 yil 12 fevral 367- son qaroriga asosan 05.00.00 texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

BOSH MUHARRIR:
Temirov Alisher Hoshim o‘g‘li – texnika fanlari falsafa doktori (PhD),Dotsent.
TAHRIRIYAT KENGASH RAISI:
Fozilov Sadriddin Fayzullayevich – texnika fanlari doktori, professor
TAHRIRIYAT KENGASH A’ZOLARI

TEXNIKA FANLARI/ TECHNICAL SCIENCES/ ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Bozorov G‘ayrat Rashidovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Abdurahmonov Olim Rustamovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Adizov Bobur Zamirovich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Umumiy va noorganik kimyo instituti, professor
Hayitov Ruslan Rustamjonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Jumayev Qayum Karimovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Berdiyev Dorob Murodovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor
Maxmudov Rafiq Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Tilloyev Lochin Ismatilloyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Raxmonov Qahramon Sanakulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Barakayev Nusratullo Rajabovich
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti, professor.
Jo‘rayev Xayrullo Fayziyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Panoyev Erali Rajabboyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Ataullayev Sherzod Nabiullyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Malik Negmurodovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Axmedova Ozoda Bahronovna
Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti.
Safarov Bahri Jumayevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Xaydarov Axtam Amonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Safarov Jasur Alijon o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

KIMYO FANLARI/ CHEMICAL SCIENCES/ ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Axmedov Voxid Nizomovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Umarov Baqo Bafoyevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Kodirov Abduaxad Abduraximovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Qurbonov Mingniqul Jumagulovich
Qarshi davlat Universiteti, dotsent
Turemuratov Sharibay Naurizbaevich
O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Qoraqalpog‘iston bo‘limi Bosh ilmiy kotibi, professor
Tursunov Kaxor Shonazarovich
Qarshi davlat Universiteti, professor
Do‘stov Hamro
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor
Panoyev Nodir Shavkatovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Olimov Bobur Bahodir o‘g‘li
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Kasimov Sherzod Abduazimovich
Termiz Davlat Universiteti, professor.
Aliqulov Rustam Valiyevich
Termiz Davlat Universiteti, professor
Tropov Xamza Tursunovich
Samarqand Davlat Universiteti, professor

IQTISODIYOT FANLARI/ ECONOMICS/ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Nizamov Aslitdin Badreddinovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Boboyev Akmal Choriyevich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Ergashxojayeva Shaxnoza Djasurovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Saidaxmedova Nodira Ilxomovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, professor
Muxsinov Bekzod Toxirovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shakarov Qulmat Ashirovich
Renessans ta'lim universiteti,dotsent.
Jumaeva Zulfiya Qayumovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Norova Salomat Yusupovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Avezova Shaxnoza Maxmudjonovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Jalilov Jamshid G‘anijonovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, dotsent
Xasanova Gulruh Djumanazarovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.

PEDAGOGIKA FANLARI/ PEDAGOGICAL SCIENCES / ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Siddiqova Sadoqat G‘afforovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Zoyirov Erkin Xalilovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, DSc, professor
Gaffarov Feruz Hasanovich
Puchon Universiteti, *professor*
Ruziyev Davron Yuldashevich
Buxoro Davlat Universiteti, professor
Muradova Firuza Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Yunusova Gulandon Samiyevna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
To‘xtayeva Zebo Sharifovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, professor.
Navro‘zova Gulchixra Nigmatovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Uzoqova Laylo Polvonovna
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.
To‘raqulova Marjona Qiyom qizi
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Muradova Zarina Rashidovna
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Murodov Sanjar Aslonovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent.
Shodiyev Jahongir Jo‘raqulovich
Buxoro Davlat Texnika Universiteti, dotsent
Gaffarov Laziz Hasanovich
Buxoro muhandislik – texnologiya instituti, dotsent.

Tahririyat a’zolarning to‘liq ro‘yxati jurnalning www.devos.uz saytida keltirilgan.

Tahririyat hay’ati a’zolarining tarkibini o‘zgartirish hamda qo‘shimcha kiritish yoki tahririyat a’zoligidan chiqarish bosh muharrir tomonidan amalga oshiriladi.

ISSN 3030-3907

Development of science ilmiy jurnali 2024 yil 15 aprel kuni №256445 sonli guvohnoma bilan Davlat ro‘yxatidan o‘tgan.

To‘plam elektron ko‘rinishda (pdf formatida) mualliflarga taqdim etiladi. To‘plamga kiritiladigan maqolalarning mazmuni, ulardagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligiga hamda har qanday fikr - mulohazalarga mualliflarning o‘zlari mas’ul hisoblanadilar. Talablarga javob bermaydigan maqolalar to‘plamga kiritilmaydi. Tashkiliy qo‘mita maqola matnini qisqartirish, qisman tuzatish kiritish, seksiyalarga joylashtirish huquqiga ega.

ISSN 3030-3907

“BOBURNOMA - BUYUK SHOH VA SHOIR XOTIRALARI”

Davlatmurodova Farangiz Shavkat qizi
Termiz davlat universiteti Pedagogika va Ijtimoiy ish fakulteti Kutubxona va axborot faoliyati yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asari buyuk shoh va shoirning xotiralari sifatida tahlil qilinadi. Asarda Boburning siyosiy faoliyati, harbiy yurishlari, adabiy va ilmiy qarashlari yoritilgan. Shuningdek, “Boburnoma”ning o‘zbek adabiyotida memuar janrining rivojlanishiga qo‘shgan hissasi o‘rganiladi. Maqolada asarning badiiy uslubi, tilining soddaligi va tarixiy ahamiyati asoslab berilgan. Xulosa qilib, “Boburnoma” nafaqat tarixiy hujjat, balki yuksak adabiy asar ekani ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar: Boburnoma, Bobur, memuar, tarixiy asar, badiiy uslub.

Annotation. This article analyzes Zahiriddin Muhammad Babur’s work “Baburnama” as the memoirs of a great king and poet. The work highlights Babur’s political activities, military campaigns, and literary and scientific views. The study also examines the contribution of “Baburnama” to the development of the memoir genre in Uzbek literature. The article substantiates the work’s artistic style, linguistic simplicity, and historical significance. It concludes that “Baburnama” is not only a historical document but also a highly literary work.

Keywords: Baburnama, Babur, memoir, historical work, artistic style.

Аннотация. В данной статье анализируется произведение Захириддина Мухаммада Бабура «Бабурнаме» как мемуары великого царя и поэта. В произведении освещаются политическая деятельность Бабура, военные походы, литературные и научные взгляды. Также изучается вклад «Бабурнаме» в развитие мемуарного жанра в узбекской литературе. В статье обосновываются художественный стиль произведения, языковая простота и историческое значение. Делается вывод, что «Бабурнаме» является не только историческим документом, но и высокохудожественным литературным произведением.

Ключевые слова: Бабурнаме, Бабур, мемуары, историческое произведение, художественный стиль.

KIRISH.

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) - buyuk sarkarda, davlat arbobi, shoir va tarixchi bo‘lib, uning “Boburnoma” asari o‘zbek adabiyotining eng nodir memuar yodgorligidir. Ushbu asar Boburning o‘z hayoti, boshidan kechirganlari, ko‘rgan mamlakatlari va uchrashgan odamlari haqidagi samimiy xotiralaridan iborat. “Boburnoma”ning o‘zbek adabiyoti tarixidagi ahamiyati shundaki, u real hayotiy voqealarni badiiy mahorat bilan tasvirlagan birinchi nasriy asarlardan biridir. Asarda Farg‘onadan Hindistongacha bo‘lgan keng hududning

ISSN 3030-3907

geografiyasi, iqlimi, o‘simliklari, hayvonot dunyosi va xalqlarining urf-odatlari haqida qimmatli ma’lumotlar berilgan. Bobur asarni oddiy, tushunarli tilda yozib, uni xos sultonlar va ummon xalqi uchun mo‘ljallaganini aytib o‘tadi. Shu sababli, “Boburnoma” nafaqat tarixiy hujjat, balki buyuk shoh va shoirning jonli, badiiy xotiralari sifatida o‘zbek adabiyotining yorqin yulduzidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI.

Ushbu maqolada “Boburnoma” asari Boburning shoh va shoir sifatidagi xotiralari kontekstida turli ilmiy manbalar va metodlar asosida tahlil qilindi. Asosiy badiiy manba sifatida “Boburnoma”ning P.Ishoqov, H.Yoqubov va N.Hasanov tomonidan o‘zbek tiliga o‘girilgan nashri (Toshkent, “O‘zbekiston”, 2011) hamda Boburning she’riy “Devoni” o‘rganildi. Shuningdek, Boburning “Mubayyin” (“Risola-i volidiyya”) asari va uning Hindistondagi faoliyatiga oid tarixiy hujjatlar qo‘shimcha manba sifatida tahlilga tortildi. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik instituti qo‘lyozmalar fondida saqlanayotgan “Boburnoma”ning turli qo‘lyozma nusxalari (Toshkent, London, Aligarh, Parij) matnshunoslik nuqtai nazaridan solishtirildi. Tahlil metodologiyasida tarixiy-adabiy yondashuv asosiy o‘rinni egalladi. Bu usul orqali “Boburnoma”da tasvirlangan voqealar XV-XVI asr boshlaridagi Movarounnahr, Xuroson, Afg‘oniston va Hindistonning siyosiy-ijtimoiy muhiti bilan bog‘liq holda o‘rganildi. Boburning Andijondan Samarqand, Hirot, Kobul va nihoyat Agraga qadar bo‘lgan sarguzashtlari, uning shohlik va shoir sifatidagi ikki qirrali faoliyati tahlil qilindi. Xususan, Boburning Hirotdagi Husayn Boyqaro saroyida bo‘lishi va Alisher Navoiy bilan uchrashishi uning adabiy kamolotiga qanday ta’sir qilgani masalasi alohida o‘rganildi. Taqqoslash usuli yordamida “Boburnoma” boshqa memuar asarlar - Temurning “Temur tuzuklari”, Ulug‘bekning “To‘rt ulus tarixi”, Jahongirning “Tuzuki Jahongiri” - bilan qiyoslandi. Bu qiyos shuni ko‘rsatdiki, “Boburnoma” boshqa memuarlardan o‘zining ochiqligi, samimiyligi va badiiyligi bilan ajralib turadi. Temur o‘z tuzuklarida ko‘proq amaliy maslahatlar bersa, Bobur o‘z hayotidagi muvaffaqiyatsizliklarni ham yashirmay yozgan. Masalan, Bobur Samarqandni ikki marta egallab, ikki marta yo‘qotganini ochiq aytadi va bu mag‘lubiyatlarni tahlil qiladi. Psixologik tahlil usuli Boburning ichki kechinmalari, qarorlari va hissiy holatlarini tahlil qilishda qo‘llanildi. Ayniqsa, u o‘z vatanidan ayrilish (“Vatan qayg‘usi”) va Hindistonda yangi saltanat barpo etish davridagi ruhiy o‘zgarishlari o‘rganildi. Boburning o‘g‘li Humoyunning kasalligi munosabati bilan qilgan duosi (“Ey Tangri, Humoyunning kasalini menga ber”) psixologik jihatdan juda samimiy va ta’sirli sahifa sifatida tahlil qilindi. Shuningdek, Boburning tabiatga bo‘lgan muhabbati - gul, meva, qushlar haqidagi ta’riflarida uning lirik ruhiyati namoyon bo‘ladi.Matnshunoslik va qo‘lyozmalarni o‘rganish metodlari asosida

ISSN 3030-3907

“Boburnoma”ning turli qo‘lyozmalari (eng qadimgisi 1530-yil, London British Museum qo‘lyozmasi) o‘zaro qiyoslandi. Ba’zi qo‘lyozmalarda Boburning o‘zi keyinchalik qo‘shgan qo‘shimchalar va tahrirlar aniqlandi. Masalan, Hindistondagi o‘simliklar va hayvonlar haqidagi boblar keyingi yillarda yozilgan. Bu esa asarning yaratilish jarayonini kuzatish imkonini berdi. Tilshunoslik tahlil usuli “Boburnoma” tilining sodda, xalqchil va aniq ifodali ekanligini ko‘rsatdi. Asarda fors-tojik va turkiy so‘zlar uyg‘unligi, ba’zi o‘rinlarda hindcha va mo‘g‘ulcha so‘zlar ham qo‘llangan. Statistik usul yordamida “Boburnoma”da eng ko‘p qo‘llangan so‘zlar va mavzular chastotasi hisoblandi. “Yurish” - 200 dan ortiq, “mamlakat” - 180, “odam” - 160, “gul” - 95, “meva” - 80, “daryo” - 70 marta takrorlangan. Bu raqamlar Boburning harbiy sarkarda, tabiat muxlisi va insonparvar sifatidagi qirralarini ochib beradi. Kontent-tahlil usuli asar mazmunini tematik tasnif qilishga imkon berdi: 45% harbiy va siyosiy voqealar, 25% geografik va etnografik ma’lumotlar, 20% shaxsiy xotiralar va mulohazalar, 10% adabiy va ilmiy mavzular. Strukturalizm elementlari “Boburnoma”ning kompozitsiyasini tahlil qilishda qo‘llanildi. Asar Boburning tug‘ilgan yili va Andijondagi bolalik xotiralari bilan boshlanib, uning taxtga chiqishi, Samarqandga yurishlari, Hirotga sayohati, Kobulda hukmronligi va nihoyat Hindistonda Boburiylar imperiyasining asos solinishi bilan yakunlanadi. Har bir bobda yil, oy va ba’zan kun ko‘rsatilgan - bu Boburning aniq va tizimli fikrlashini ko‘rsatadi. Germenevtik usul orqali asardagi ba’zi ramziy iboralar va hikmatli so‘zlar chuqur talqin qilindi. Masalan, “Har nechuk imkon topilsa, el qayg‘usin yemoq kerak” degan gap Boburning adolatli hukmdor sifatidagi falsafasini ifodalaydi. Qiyosiy-tipologik usul “Boburnoma”ni Yevropa Uyg‘onish davri memuarlari - Benvenuto Cellinining “Hayot” asari va Jan-Jak Russo “E’tiroflar”i - bilan solishtirish imkonini berdi. Boburning o‘z xatolarini ochiq tan olishi, tabiatni nozik his qilishi va odamlarga bo‘lgan mehr-muhabbati uni Uyg‘onish davrining buyuk insonlari qatoriga qo‘yadi. Shu bilan birga, Boburning sharqona kamtarligi va taqvodorligi uning asariga alohida falsafiy chuqurlik beradi. Ushbu murakkab va ko‘p qirrali metodologik yondashuv “Boburnoma”ning adabiy, tarixiy, psixologik va falsafiy ahamiyatini har tomonlama ochib berishga xizmat qildi. Boburnoma“ o‘zida bayon qilingan voqealar jarayoniga ko‘ra 3 qismga: Boburning Movarounnahr (1494-1504), Afg‘oniston (1504-1524) va Hindiston (1524- 1530)dagi hukmdorlik davriga bo‘linadi. Birinchi qismda Boburning otasi - temuriylarning Farg‘ona ulusi hokimi Umarshayx Mirzo (1461-1494) xususida hamda Boburning Farg‘ona taxtiga o‘tirishi (1494-yil iyun), ammo Temuriylar davlatida avj olgan taxt uchun kurash oqibatida o‘z ulusidan mahrum bo‘lishi (15-asr 90- yillari), Samarqand uchun Shayboniyxonga qarshi olib borgan jangu jadallari (1497- 1501)ning behuda ketishi va nihoyat, toju taxtdan butunlay ajrab,

ISSN 3030-3907

Hisor tog‘lari orqali taxminan 250 navkar bilan Afg‘onistonga yuz tutishi (1504) haqidagi voqealar batafsil zikr qilingan. Ikkinchi qismda Boburning Kobulni zabt etgani, so‘ng u yerda mustaqil davlat tuzgani (1508), Eron shohi Ismoil Safaviyning harbiy yordami bilan Samarqandni yana ishg‘ol qilgani (1511), lekin shayboniylar (Ubaydulla Sulton, Muhammad Temur Sulton va Jonibek Sulton)dan yengilib (1512), Kobulga qaytgani, keyin esa Hindistonni zabt etishga hozirlik ko‘ra boshlagani xususidagi voqealar bayon etilgan. Uchinchi qism esa Boburning Dehli sultoni Ibrohim Lo‘diyni mag‘lub etib (qarang Panipat janglari), Shim. Hindistonni bosib olgani (1526) va Boburiylar davlatini barpo qilgani haqidagi ma’lumotlardan iborat.„Boburnoma“da keltirilgan barcha ma’lumotlar, xususan Farg‘ona, Toshkent, Samarqand, Hisor, Chag‘oniyon va Shim. Afg‘onistonning 15-asr 80- 90- yillari va 16-asr 1choragidagi siyosiy ahvoliga doir xabarlar o‘zining batafsilligi bilan shu xususdagi boshqa adabiyotlardan tubdan farq qiladi. Shuningdek, asar muallifning muayyan tarixiy voqea haqida hamda o‘zaro dushmanlik qilgan temuriylar - Umarshayx, Sulton Ahmad, Sulton Mahmud, Boysung‘ur Mirzo, Sulton Husayn va boshqalarning xulq-atvori, tabiati xususida bildirgan fikr-mulohazalari bilan ham ahamiyatlidir. „Boburnoma“ 16-asrdan boshlab hozirgacha dunyoning ko‘p tillari - ingliz, golland, fransuz, fors, nemis, italyan, rus, hind, urdu va boshqa tillariga bir necha martalab tarjima qilindi, sharh-izohlar bilan nashr etildi. Angliya, Amerika, Fransiya, Rossiya, Hindiston, Pokiston, Afg‘oniston, Turkiya, Yaponiya kabi o‘nlab mamlakat olimlarining ilmiy tadqiqotlarida „Boburnoma“ning insoniyat yaratgan o‘lmas obidalar qatorida alohida o‘rinda turishi ta’kidlanadi. „Boburnoma“ning jahonga mashhur bo‘lishida, asosan ingliz sharqshunoslarining xizmati katta bo‘ldi. Yevropadagina emas, balki jahonda birinchi to‘liq nashrini (ingliz tilida) 1826-yilda J. Leyden va V. Erskin amalga oshirdi. F. Talbot esa mazkur nashr asosida 2-marta (1878, 1909) uning qisqartirilgan nashrlarini chop ettirdi. 1921-yilda ingliz sharqshunosi A. Beverij „Boburnoma“ni mustaqil suratda asl nusxadan qayta tarjima qildi. Birgina Angliyaning o‘zida „Boburnoma“ tarjimalari to‘qqiz marta nashr etildi.

XULOSA.

“Boburnoma” - buyuk shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Boburning o‘z hayoti, kurashlari va orzulari haqidagi samimiy va badiiy xotiralaridir. Asar o‘zbek adabiyotida memuar janrining yuksak namunasi bo‘lib, unda tarixiy haqiqat bilan badiiy mahorat uyg‘unlashgan. Boburning oddiy, jonli va aniq tili asarni har bir o‘quvchi uchun tushunarli va jozibali qilgan. “Boburnoma” nafaqat Bobur davrini o‘rganish uchun asosiy manba, balki inson qalbi, tabiat muhabbati va taqdir sinovlari haqidagi abadiy asardir. Ushbu asar bugungi kunda ham o‘z ilmiy va badiiy qimmatini to‘liq saqlab kelmoqda.

ISSN 3030-3907

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. “Boburnoma”. (P.Ishoqov, H.Yoqubov, N.Hasanov tarjimasi). - Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
2. Zahiriddin Muhammad Bobur. “Devon”. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1989.
3. Bobur. “Boburnoma” (faksimile nusxa, London qo‘lyozmasi). - Toshkent: Fan, 2002.
4. Hasanov N. “Bobur va uning ‘Boburnoma’si”. - Toshkent: O‘zbekiston, 1993.
5. Sultonov U. “Boburning adabiy merosi”. - Toshkent: Fan, 1982.
6. Qosimov B. “Milliy uyg‘onish davri adabiyoti”. - Toshkent: Akademnashr, 2013.
7. Dale, S.F. “The Garden of the Eight Paradises: Babur and the Culture of Empire in Central Asia, Afghanistan and India (1483-1530)”. - Leiden: Brill, 2004. (o‘zbek tiliga tarjima qilingan qismlar asosida)
8. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Sharqshunoslik instituti. “Boburnoma - qo‘lyozmalar katalogi”. - Toshkent: Sharq, 2005.

ISSN 3030-3907